

УДК 004:930.25(477):34.018
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269462

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

*Олена Артеменкова,
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: artemenko415@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3226-9472*

Мета статті – проаналізувати вітчизняну нормативно-правову базу щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ країни.

Методологічну основу статті сформував комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Використано нормативний підхід; методи аналізу, джерелознавчого пошуку, структурно-функціональний, описовий.

Наукова новизна полягає у констатації факту демократичності доступу до інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України, адже нині значно розширилась свобода доступу до архівних документів; архіви відкрили свої фонди для всіх бажаючих; у більшості випадків скористатися архівною інформацією тепер можна, не виходячи з дому, 24/7; у пріоритеті – інтереси окремого користувача.

Висновки. Упорядкування законодавчої бази для якнайшвидшого та якнайширшого впровадження інформаційних технологій в архівну галузь країни є складним і надзвичайно актуальним завданням, яке потребує постійної уваги та значних зусиль як нормотворців, так і провідних фахівців галузі, добре обізнаних із проблемними питаннями. У найближчій перспективі пріоритетними завданнями мають стати: 1) цифровізація всіх процесів в архівній справі країни, діловодстві та державній системі страхового фонду документів; 2) організація формування і забезпечення гарантованого збереження документів Національного архівного фонду України як складника вітчизняної та світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства; 3) популяризація архівної справи через широке висвітлення архівних документів до пам'ятних і ювілейних дат, визначних подій в історії України; 4) забезпечення реалізації державної політики у сфері створення та ефективного функціонування державної системи страхового фонду документів.

Ключові слова: архівна галузь, архівна інформація, Державна архівна служба України, електронний документообмін, Національний архівний фонд України, цифровізація.

ВСТУП

Визначальним вектором розвитку сучасного суспільства є його трансформація в інформаційний простір. Однією із провідних функцій цих перетворень є забезпечення зв'язку між державними органами влади, установами і організаціями та громадянським суспільством.

Архівна справа – це специфічна галузь, яка охоплює наукові, політико-правові, культурологічні та техніко-економічні аспекти організації зберігання і використання всієї сукупності архівних документів країни. Архіви є важливим складником інформаційної та культурної життєдіяльності суспільства, що охоплює на-

укові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання діяльності фізичних і юридичних осіб, які тісно пов'язані з нагромадженням, обліком, збереженням архівних документів та їх залученням до суспільного обігу.

Зазначимо, що за роки незалежності в Україні відбулися достатньо вагомі зміни у нормативно-правовому забезпеченні як для загального розвитку архівної галузі, так і у сфері впровадження інформаційних технологій у роботу архівних установ зокрема. На початку 90-х років ХХ ст. перед вітчизняними архівістами постало нагальне завдання модернізації чинної тоді законодавчої бази (як «спадок» Радянського Союзу) відповідно до нових суспільних реалій. В умовах зміни державного апарату та розширення кола інституцій, які не належали до державного сектору економіки, необхідно було створити нормативну базу, яка б відповідала і майбутнім суспільним викликам.

Водночас відбувався процес виникнення нових видів документації, які підлягали архівному збереженню, тому існувала потреба врегулювання термінів їх збереження та підготовки нових переліків. Зasadничим документом в оновленій нормативно-правовій базі незалежної України став Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993), який регулює відносини, пов'язані з формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду. Зауважимо, що цей закон уже має кілька суттєвих редакцій та змін, зокрема, у першій редакції було визначено основні засади експертизи цінності документації, у подальших – уточнено положення та терміни.

Отже, демократизація України, побудова правової держави, утвердження громадянського суспільства, євроінтеграційні процеси – все це актуалізує нормативно-правові та інформаційно-комунікаційні засади управління в усіх сферах діяльності, зокрема й архівній.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову базу України щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ країни.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті сформував комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Використано нормативний підхід; методи аналізу, джерелознавчого пошуку, структурно-функціональний, описовий.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Теоретико-методологічні засади дослідження впровадження інформаційних технологій у діяльність українських архівів базуються на ґрунтовних наукових розробках авторитетних фахівців вітчизняної архівної справи, зокрема, Г. Бойко (2012), Г. Боряка (2002, 2003), І. Матяш (2004), К. Новохатського (2003), Я. Калакури (2017), Л. Юдіної (2004) та інших.

Зокрема, І. Матяш висвітлює процес реформування архівної галузі та організаційні заходи щодо реалізації державної політики демократизації архівної справи (Матяш, 2004). Питанням упровадження інформаційних технологій в архівну сферу присвячено публікацію Г. Бойко (2012). Авторка також презентує можливість інформаційно-пошукової системи «ПОЛІДАР», яка була розроблена у Державному архіві Київської області.

Публікації Г. Боряка та К. Новохатського – знаних фахівців українського архівознавства – охоплюють досить широке проблемне поле розбудови вітчизняної архівної галузі: від вироблення законодавчої бази до впровадження інформаційних технологій (Боряк, 2002; Боряк & Новохатський, 2003).

З'ясуванню сутності правового, інноваційно-інформаційного та організаційно-технологічного забезпечення менеджменту в архівній справі, їхнього місця, ролі та значення для управлінського процесу галузі як важливого чинника підвищення ефективності діяльності архівів щодо збереження Національного архівного фонду та надання якісних архівних послуг присвячено публікацію Я. Калакура (Калакура, 2017).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Створення сучасної нормативно-правової бази функціонування архівної справи в Україні має на меті гарантування повноцінного функціонування Національного архівного фонду (НАФ) України та продуктивну діяльність усієї системи архівних установ країни, які й забезпечують формування НАФ, збереження та використання архівних документів.

Державна архівна служба України (з 1999 по 2010 р. – Державний комітет архівів України) є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи та діловодства, саме на нього покладено функцію управління галуззю, зокрема контроль і нормативно-методичне забезпечення ведення діловодства. У межах своїх повноважень Державна архівна служба України безпосередньо бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у цій сфері, здійснює нормативно-правове регулювання відносин між спорідненими установами, визначає перспективи та пріоритети діяльності, є міжгалузевим координатором, здійснює функціональне регулювання та забезпечує міжнародне співробітництво. Як зазначає І. Матяш, спираючись на науково-дослідний потенціал галузі, активно співпрацюючи з науковими установами Національної академії наук України, закладами вищої освіти, Державна архівна служба України розробляє стратегію архівного будівництва, конкретні програми її реалізації, впливає на матеріально-фінансове забезпечення архівів, кадрову політику, впроваджує цифровізацію галузі (Матяш, 2004). Зазначимо, що Державна архівна служба України також контролює роботу архівних установ та служб діловодства, здійснює організаційне забезпечення їхньої діяльності (нормативно-правове, науково-методичне та інформаційне).

Саме Державна архівна служба України є розпорядником Національного архівного фонду, який станом на 01.01.2021 р. налічував 82,7 млн од. обл. на різних носіях інформації, організовує його формування, державну реєстрацію і облік, забезпечує збереження його документів та функціонування архівної інформації.

Знаковою подією у розбудові архівної справи у незалежній державі стало прийняття Верховною Радою України у грудні 1993 р. Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Саме це означило початок національного архівного законотворення та основу нормативно-правового забезпечення галузі. Як зазначає І. Матяш, «уперше на законодавчому рівні було визначено правові засади функціонування системи архівних установ та запроваджено нову цілісну категорію культури і права – Національний архівний фонд» (Матяш, 2004, с. 10).

Зазначимо, що у 2000 р. із метою реалізації комплексної програми створення галузевої інформаційної системи при Державному комітеті архівів України було створено Центр інформаційних технологій. Значущим результатом роботи Центру стала розробка програмного продукту «Архівні фонди України», який був орієнтований на створення е-версій місцевих фондів каталогів задля їхньої інтеграції в єдину національну систему. Також важливе значення для популяризації українських архівних ресурсів та репрезентації вітчизняних архівних установ у світі мало відкриття офіційного сайту Державної архівної служби України (<http://www.archives.gov.ua>), який згодом було розбудовано у загальноукраїнський архівний портал як стратегічну платформу інформатизації галузі.

Фахівці архівної галузі наголошують, що головною відповіддю на суспільні виклики щодо доступу є загальна інформатизація архівної справи України. Нині концепція, стратегія і тактика системної цифровізації архівної сфери узгоджуються з Державною програмою інформатизації країни і водночас корелюються з низкою міжнародних інформаційних проектів, які розробляються під егідою ЮНЕСКО, Ради Європи тощо.

У 1990-х роках розроблено та впроваджено законодавчі документи, які регулюють створення єдиної інформаційної системи і доступ до неї, зокрема Закони України «Про інформацію» (1992) та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), які спрямовані на забезпечення безперешкодного доступу громадян і суспільства до будь-якої інформації, що не становить державної таємниці, на основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994) регулює правові відносини у сфері захисту інформації за умови дотримання права власності на інформацію фізичних та юридичних осіб, права доступу і обмеження на доступ до неї. Закон гарантує, що без дозволу власника доступ до інформації, яка обробляється в автоматизованих системах, здійснюється лише згідно з правилами розмежування доступу.

Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі» (2000) передбачено створення незалежних економічних, правових, технічних та інших умов задля забезпечення доступу широким верствам населення, організаціям та установам усіх форм власності, органам державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктам підприємницької діяльності, навчальним та культурним закладам до мережі інтернет; створення для них пільгових умов для задоволення потреб у цих послугах.

Оскільки Україна взяла курс на розбудову інформаційного суспільства, упродовж 2011–2012 рр. Кабінетом Міністрів України було прийнято низку нормативно-правових актів, які були спрямовані на перехід органів виконавчої влади на безпаперовий документообіг та запровадження системи електронної взаємодії між ними (Бойко, 2012). Нагальними потребами були введення в архівних установах системи електронного документообігу із включенням її у подальшому до загального електронного документообігу країни, розробка і впровадження методичного забезпечення організації контролю з боку Державної архівної служби України за застосуванням електронного документообігу в усіх органах вико-

навчої влади. Для виконання вищезазначених завдань необхідно було вирішити комплекс питань нормативно-правового, організаційного, методичного та іншого забезпечення.

Основу правового регулювання функціонування архівів становлять норми Конституції України, цивільного, трудового й адміністративного законодавства, сукупність законів про Національний архівний фонд, державну службу, інформацію, державну таємницю, культуру, бібліотечну та музейну справи, укази, постанови та розпорядження Президента України та Кабінету Міністрів України, місцевих органів влади, а також внутрішня нормативна база та службові інструкції.

Отже, виявлений комплекс чинних нормативно-правових актів щодо архівної справи України нами поділено на такі групи:

1) Конституція України, ст. 34 якої гарантує громадянам право на доступ до вільного вибору, збереження, використання та поширення усної, письмової чи іншого виду інформації, а ст. 32 гарантує право кожного громадянина на інформацію, ознайомлення в установах і організаціях, в тому числі архівах, із генеалогічними даними про себе і своїх рідних, якщо така інформація не захищена державною та іншою таємницею;

2) Закони України, що стосуються архівної справи: «Про інформацію» (1992), яким передбачено забезпечення кожного громадянина інформацією як одним із важливих напрямів державної інформаційної політики та визнання інформації об'єктом особистих немайнових прав чи об'єктів особистих прав фізичних та юридичних осіб; «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993), який урегульовує відносини, пов'язані з формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду; «Про Національну програму інформатизації» (1998) та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), які чітко регламентують загальні засади формування, виконання та корегування Національної програми інформатизації з розв'язання питання забезпечення інформаційних потреб громадян України, у тому числі для генеалогічних досліджень та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення; «Про доступ до публічної інформації» (2011), яким визначено порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що є у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес; «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» (2018), що передбачає здійснення заходів стосовно впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання і споживання цифрових технологій;

3) організаційно-розпорядчі документи у сфері діловодства та архівної справи: проект «Стратегії розвитку архівної справи до 2025 року» (2020); рішення Колегії державного комітету архівів України «Основні правила роботи державних архівів України» (2004); державний стандарт України «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» (2004) та інші відомчі документи.

Саме цими нормативними документами було закладено основи діяльності архівних установ у незалежній Україні.

Таким чином, аналізуючи нормативно-правове забезпечення як підґрунтя впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ України, можемо констатувати, що доступ до інформаційних ресурсів Національного архівного фонду набув демократичного характеру:

- значно розширилась свобода доступу до архівних документів;
- архіви відкрили свої фонди як пересічним громадянам України, так і зарубіжним дослідникам;
- скористатися архівною інформацією тепер можна, не виходячи з дому, 24/7;
- інтереси окремого користувача стали у пріоритеті.

Але залишаються і правові обмеження доступу до архівних ресурсів, які покликані захищати інтереси держави та особисті права і свободи громадян України.

ВИСНОВКИ

Інформаційні технології, їхнє широке застосування у різних сферах суспільної діяльності є одними із найважливіших інструментів сталого розвитку країни, що сприяє підвищенню технологічного, економічного, соціального та культурного рівня загалом. Саме тому упорядкування законодавчої бази задля якнайшвидшого та якнайширшого впровадження інформаційних технологій в архівну галузь, де невід'ємним та важливим складником є оцифрування архівних документів, – надзвичайно актуальне завдання, яке потребує постійної уваги і певних зусиль, саме тому воно відноситься до пріоритетів щодо розвитку галузі. Пошук шляхів вирішення цієї проблеми триває досі.

Як справедливо наголошує Г. Боряк (2002), активізації співпраці архівів зі своїми користувачами сприяла чітка регламентація вітчизняної законодавчої бази щодо діяльності архівних установ, обов'язків і відповідальності взаємодіючих сторін (с. 163). Розробка та впровадження нормативно-правового забезпечення має принципове значення не тільки для реформування архівної галузі, але й захисту суверенності та національних інтересів України в архівній сфері, зміцнення позицій у міжнародному правовому просторі.

У найближчій перспективі пріоритетами Державної архівної служби України є:

- цифровізація всіх процесів в архівній справі, діловодстві та державній системі страхового фонду документації;
- організація формування та забезпечення гарантованого збереження документів Національного архівного фонду України як складника вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства;
- популяризація архівної справи через широке висвітлення архівних документів до пам'ятних та ювілейних дат, визначних подій в історії України;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері створення та ефективного функціонування державної системи страхового фонду документів ("Національний архівний фонд", б.р.).

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бойко Г. В. Шляхи реалізації основних пріоритетів розвитку архівної галузі (впровадження інформаційних технологій). *Архіви України*. 2012. № 5 (281). С. 47–53.
- Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*. 2002. № 4–6 (250). С. 141–169.
- Боряк Г., Новохатський К. Модерне архівне законодавство України: від тоталітарної спадщини до демократичних стандартів. *Архіви України*. 2003. № 4–6 (252). С. 5–10.
- Калакура Я. С. Правове, інноваційно-інформаційне та організаційно-технологічне забезпечення архівного менеджменту. *Архіви України* 2017. № 5/6 (310-311). С. 162–182.
- Матяш І. Б. Організація архівної справи в сучасній Україні. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2004. Вип. 11. С. 10–26.
- Національний архівний фонд. *Державна архівна служба України* : офіц. вебпортал органу виконав. влади. URL: <https://bit.ly/3FVNA7y> (дата звернення: 26.11.2022).
- Юдіна Л. Особливості правового доступу до інформаційних ресурсів НАФ, що зберігаються в архівах, музеях та бібліотеках. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 12. С. 72–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_12_11 (дата звернення: 25.11.2022).

REFERENCES

- Boiko, H. V. (2012). Shliakhy realizatsii osnovnykh priorytetiv rozvytku arkhivnoi haluzi (vprovadzhenia informatsiinykh tekhnolohii) [Ways of implementing the main priorities of the development of the archival industry (introduction of information technologies)]. *Archives of Ukraine*, 5(281), 47–53 [in Ukrainian].
- Boriak, H. V. (2002). Elektronni arkhivni publikatsii v Interneti: problemy reprezentatsii informatsiinykh resursiv [Electronic archival publications on the Internet: problems of representation of information resources]. *Archives of Ukraine*, 4–6(250), 141–169 [in Ukrainian].
- Boriak, H., & Novokhatskyi, K. (2003). Moderne arkhivne zakonodavstvo Ukrainy: vid totalitarnoi spadshchyny do demokratychnykh standartiv [Modern archival legislation of Ukraine: from totalitarian heritage to democratic standards]. *Archives of Ukraine*, 4–6(252), 5–10 [in Ukrainian].
- Kalakura, Ya. S. (2017). Pravove, innovatsiino-informatsiine ta orhanizatsiino-tekhnologichne zabezpechennia arkhivnoho menezhmentu. [Legal, innovative-informational and organizational-technological support of archival management]. *Archives of Ukraine*, 5–6(310–311), 162–182 [in Ukrainian].
- Matiash, I. B. (2004). Orhanizatsiia arkhivnoi spravy v suchasni Ukraini [Organization of archival affairs in modern Ukraine]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 11, 10–26 [in Ukrainian].
- State Archival Service of Ukraine. (n.d.). *Natsionalnyi arkhivnyi fond [National Archive Fund]*. Retrieved November 26, 2022, from <https://bit.ly/3FVNA7y> [in Ukrainian].
- Yudina, L. (2004). Osoblyvosti pravovoho dostupu do informatsiinykh resursiv NAF, shcho zberihaiutsia v arkhivakh, muzeiakh ta bibliotekakh [Peculiarities of legal access to NAF information resources stored in archives, museums and libraries]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 12, 72–75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_12_11 [in Ukrainian].

UDC 004:930.25(477):34.018

Olena Artemenkova,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: artemenko415@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3226-9472

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT FOR INFORMATION TECHNOLOGIES IMPLEMENTATION IN THE ARCHIVAL INSTITUTIONS ACTIVITY OF UKRAINE

The aim of the article is to analyse the blighty regulatory and legal basis for information technologies implementation in the archival institutions activity.

The methodological basis of the article forms a set of general scientific and special methods of scientific research. The normative approach is used, as well as methods of analysis, source research, structural and functional method, descriptive method.

The scientific novelty is in the statement of the fact of democratic access to information resources of the National Archival Fund of Ukraine, because nowadays the freedom of access to archival documents has significantly expanded; archives opened their funds to all visitors; in most cases, now one can use archival information without leaving home 24/7; the individual user's interests are in priority.

Conclusions. Streamlining the legal basis for the fastest and widest information technologies implementation in the archival industry of the country is a complex and extremely urgent task that requires constant attention and intense efforts, both rule makers and leading experts in this field who are knowledgeable in problematic issues. In the near future, the priority tasks should be: 1) digitisation of all processes in the state archive work, office management, and state system of insurance documentation; 2) organisation of forming and ensuring guaranteed preservation of documents in the National Archival Fund of Ukraine as a component of blighty and world cultural heritage, and information resources of society; 3) popularisation of archival work through the wide highlighting of archival documents to memorable and anniversary dates, significant events in the history of Ukraine; 4) ensuring the realisation of state policy in the field of creation and effective functioning of the state system of insurance documents fund.

Keywords: archival sphere, archival information, State Archival Service of Ukraine, electronic document exchange, the National Archival Fund of Ukraine, digitisation.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2022 р.